№ 169 Սեպտեմբերի 26 (Հոկտեմբերի 8) 1880 Սեպտեմբերի 26 (Հոկտեմբերի 8) № 169

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ադրեսի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ".

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Խնդրում ենք մեր բաժանորդներին որոնք դեռ չեն վճարել, շուտով հասցնել մեզ «Մշակի» այս տարվայ բաժանորդութեան վճարը։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ներքին տեսութիւն: Նամակ Իգդիրից Նամակ Շուշուց։ Ներքին լուրեր։— Արտաքին տեսութիւն: Հայաստանի սովելոց յանձնաժողովի յայտարարութիւնը։ Չէրնօգօրիա։ Ֆրանսիա։ Արտաքին լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։ — Յայտարարութիւններ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԻԳԴԻՐԻՑ

Սեպտեմբերի 16-ին

Ուրախութեամբ յայտնում ենք, որ ամսիս 13-ին Սուրմալուի գաւառի նորընտիր գաւառապետ, պ. Նիկողայոս Գոգչայեանցը Իգդիր եկաւ։ Նրա առաջ գնացին ժողովրդեան գլխաւորները, և ընդունեցին նրան, ներկայացնելով գաւառիս դրութիւնը։ Պարոնի իւրաքանչիւր քայլափոխը կարծես մեզ սուրմալուցիներիս հանգստութիւն և ապահովութիւն էր խոստանում։ Զարմանալի է, եթէ ոչ ուրիշների, գոնէ մեզ համար, որ տեսնում ենք առաջին անգամ մի համալսարանական անձն գաւառապետութեան պաշտօնում։

Պ. Գոգչայեանցի ամեն մի կարգադրութիւնը մեծ ազդեցութիւն է գործում ժողովրդի վրայ։ Իգդիր այժմ կարծես քաղաքի պատկեր է ստացել. անհետացան փողոցներում հաւաքված ջրերը, որոնք հոտելով զանազան հիւանդութիւններ էին գոյացնում, ազատվեցինք նոյնպէս գիշերային թանձր խաւարից, որի պատճառով մարդը մինչև իր տուն համնելը, քիչ ասեմ, 20 անգամ երկրպագութիւն էր տալիս գետնին։ Այժմ բոլորովին հակառակն ենք տեսնում։ Շնորհիւ պ. գաւառապետի ունենք մաքուր և լուսաւոր փողոցներ, թէև այս լուսաւորութիւնը աւելի հասարակաց ճեմելիքումն է զգալի, որտեղ հաւաքվում է տեղիս ընտիր հասարակութիւնը։ Միւս գլխաւոր ջանքն եղաւ պ. Գոգչայեանցի հասարակաց շտեմարանների մտքի գործադրութիւնը, այնպէս որ այժմ ամեն գիւղ ընտրել է իր համար 3—4 պատգամաւորներ, որոնք պէտք է հաւաքեն ցորեն և շահեցնեն տարուց տարի։ Իւրաքանչիւր գիւղը ունի իր համար առանձին շտեմարան։ Վերջացնելով նամակը, ցանկութիւն եմ յայտնում որ պ. Գոգչայեանց չը սառեցնէ իր եռանդը, որովհետև գաւառս շատ կարօտ է նորանոր բարեկարգութիւնների։

Մկրտիչ Զաքարեանց

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

18 սեպտեմբերի

Սպանութիւններ, գողութիւններ դեռ ևս շարունակվում են մեր կողմերում։ Նահանգապետի կալանաւորած մարդիկները, ինչպէս լսվում է, բուն աւազակապետները չեն եղել։ Ամեն տեղ նկատվում է անկարգութիւն և զեղծումներ։ Պատմում են, որ պ. գաւառապետը գնալով ամեն մի գիւղ, իր մօտ է հրաւիրել գիւղական դատաւորին և քէօխվին, ու նրանցից թուղթ առել, որով պարտաւորվում է ամեն մի գիւղ տարեկան 100 ր. տալ նոր բացվող ուսումնարանի պաշտպանութեան համար։ Լսում ենք, որ գիւղացիք յետոյ հասկանալով իրենց ստորագրած թղթի նշանակութիւնը, նորից խնդիրք են պատրաստում ուղարկելու նահանգապետին, յայտնելով, որ նրանք չեն կարող մի և նոյն ժամանակ երկու ուսումնարաններ պահել, մէկը աշխարհական, իսկ միւսը հոգևոր իշխանութեան ներքոյ։

Չը նայելով, որ այստեղի օրիորդական դպրոցը շատ աննախանձելի դրութեան մէջ է գտնվում, թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս, սակայն նրա մէջ գրաւիչ հանդէսներ և աչքի զարնող ցոյցեր շատ են պատահում։ Անցեալ ամսում այդ դպրոցի մէջ դարձեալ մի փառաւոր հանդէս կար, օրիորդաց պարգևաբաշխութեան և մրցանակագիր շնորհելու համար։ Հրաւիրված էին օրիորդների ծնողները, հոգաբարձուները և անդամները։ Ուսումնարանի բակում ածում էր երաժշտութիւն։ Քաղաքային երեսփոխանը կարդում էր ուսումնարանի բարոյական և նիւթական առաջադիմութեան հաշիւը։ Անդամները սուրճ էին անուշ անում, իսկ օրիորդները ուրախանալով ստանում էին իրանց վկայականները և իրենց ընկերներին ու ուսումնարանին մնաս բարեաւ էին ասում։ Մայրերը շնորհաւորում էին միմեանց, իրենց ուսումնաւարտ և բաղդաւոր աղջիկների կրթութեան մասին և մի առանձին ախորժակով վայելում էին փառաւոր սեղանը։ Վարժապետները և վարժուհիները օրիորդների օրհնելով, ճանապարհ էին դնում... Չը գիտեմ, ինչ ուսում, ինչ կրթութիւն կարող է ստանալ 8—10 տարեկան երեխան, որին օտար են իր դասախօսի լեզուն, խօսքերը, մանևրները։ Մենք բոլորովին չենք զարմանում, երբ մի շուշեցի տգէտ վաճառական իր փառքի համար աշխատում է պաշտպանել մի դպրոց, որ պատրաստում է միայն ապուշներ, բայց զարմանում ենք, երբ ասում են, որ այդ դպրոցի ղեկավարներից մի քանիսը զարգացած և ինքնաճանաչութեան հասած մարդիկներ են։

Սպանութիւններ մեր քաղաքում լինում են ոչ թէ գիշերներով, այլ համարեա ցերեկով և մեծ փողոցների վրայ։ Անցեալ շաբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին մի պլաստանի գլուխը կտրած գտնում են փոստատնից քիչ հեռու։ Մի և նոյն շաբաթը հրապարակի մօտ, մեծ փողոցում, ցերեկով ժամը 11-ին թուրքերի մէջ մի մեծ կռիւ կար, որոնք կռւում էին հրացաններով և թրերով։ Անցեալ երեկոյ, մի եասաւուլ մեծ աղմուկ էր բարձրացրել այդ տանող սալդատների հետ, աղմուկը տևեց մօտ երկու ժամ, յետոյ իմացանք, որ եասաւուլը փող էր պահանջում, իսկ սալդատները չէին կամենում նրան փող ընծայել, նա սկսել էր զանազան պատճառներով տանջել խեղճերին։ Լսում ենք, որ այդ օրինակ անկարգութիւններ խիստ յաճախ են պատահում։

Արցախեցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մեղուի» մէջ տպվեցաւ մի շատ կեղտոտ բաց նամակ «Մշակի» խմբագրի դէմ։ Նրագիրը, չը գիտենք ինչ իրաւունքով, յանդգնում է պահանջել որ մենք յայտնենք մեր թղթակիցների ազգանունները։ Նոյնը և մենք, և աւելի մեծ իրաւունքով, կարող էինք պահանջել պ. Սիմէօնեանից, որ «Մեղուի» ոչ մի համար չէ թողնում առանց մեզ հայհոյելու այլ և այլ կեղծեալ անուններով ստորագրված յօդուածներով և թղթակցութիւններով։ Մեզանում կրօնական խնդրի վրա գրողներից գոնէ երեք չորս մարդ պարզ իրանց ազգանուններ են ստորագրում՝ Փիրղալեան, Բէկթուրեան, Ամիրխանեան և այլն, իսկ «Մեղուի» հայհոյողներ, բոլորն էլ ծածկվում են Սար-Սէր, Թոխմախ, Քաղքցի, Գ. Ե. և այլն կեղծ անունների տակ։ Մենք էլ պահանջում ենք, որ Սիմէօնեանց յայտնի մեզ իր աշխատակիցների իսկական անունները, եթէ ոչ մենք էլ իրաւունք ունենք կասկածել որ նրա լրագրի մէջ տպված թղթակցութիւնները խմբագրատան մէջ են հնարված։ Իսկ իր անունով ստորագրված բաց նամակի վերաբերութեամբ մենք ինչ կանենք, — այդ մեր գործն է։

Սեպտեմբերի 24-ից սկսած վրաց թատրօնական մշտական խումբը սկսեց իր թատրօնական ներկայացումները Ա. Մերխէլու առաջնորդութեամբ Արծրունու թատրօնում։

Շնորհակալութեամբ ստացանք «Ձայնագրեալ մանկական երգարան» խմբագրեց Եղնիկ քահանայ Երզնկեանց։ Գրքոյկը տպված է Վաղարշապատում։ Ծախվում է 40 կոպէկով։ Մեր կարծիքով աւելի լաւ կը լինէր հրատարակել այդ երգարանը եւրոպական նոտաներով և ոչ թէ ասիական երաժշտական նշաններով։

Շնորհակալութեամբ ստացանք Ռոստով (Դոնի վրա) քաղաքում պ. Յ. Տէր-Աբրահամեանցի ձեռքով հրատարակված «Օրացոյց» 1881 թւի համար։ Գրքոյկը մաքուր տիպ ունի և գեղեցիկ դիրքով է հրատարակված և արժէ 15 կոպէկ։

Այս օրերս հրատարակվեցաւ ՄՈՍԿՎԱՑՈՒՄ դոկտոր Գրիգոր Արծրունու դասախօսութիւնը «Թիւրքաց հայերի տնտեսական դրութեան մասին» ռուսերէն լեզուով։ Թարգմանողը պ. Ա. Սաքելեանն է։ Բրօշիւրի դիրքը և տիպը շատ գեղեցիկ են։ Բրօշիւրը կրում է հետևեալ վերնագիրը «Экономическое Положеніе Турецкихъ Армянъ.» Ծախվում է 25 կոպէկով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՎԵԼՈՑ ԽՆԱՄՈՂ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ 1879 տարւոյ մայիս և յունիս ամսոյ միջի երաշտութեան համար, թէպէտ արդէն հունձք գրեթէ բնաւին չը կային, սակայն ջրարբին անհաց պակասութիւն ցնելու չափ գրեթէ բերք ունեցաւ։ Ուստի անցեալ տարւոյ հունձք ոչ առատ էին և ոչ կարի նուազ, այնպէս որ երկրին համարեա թէ կարէր բաւել եթէ լաւ տնտեսութիւն լինէր, և հին ամբարները կուսակալութենէ դուրս չը հանուէր, թափառական Քրդաց տրուելով։

Անցեալ տարի հունձքերը սակաւ չէին լինէր, եթէ ջրադարձներ, ջրոյ ամբարները ըստ երկրին պիտոյից շինուած և մաքրուած լինէին, որոնք անշուշտ օգուտ երաշտութեան դէմ պիտի առնէին, յունիս և մայիս ամսոյ մէջ բաւականին ջուր մատակարարելով թարմ բաւականաց։ Իսկ գալով ջնջման պատճառներուն արդէն անցեալ տարի իր նախորդէն վնասուած էր, զի Պայազիտի պատերազմին պատճառաւ, որչափ մերձաւոր գաւառներ կային՝ Իսմայիլ փաշայի բանակին անհրաժեշտ պիտոյից համար դատարկացան, իսկ հեռաւոր գաւառներ ինչպէս Մուշ, Բաղէշ, Վան, Աղբակ, Ճիւլամերկ և այլն. և այլն. ի Քրդաց ....

Գիւղացին ինչպէս որ նշանակուեցաւ, կորսնցնելով իւր սնունդ և սերմանելիք սերմն՝ իւր անցեալ տարուան վարած սակաւ հերկն դատարկ թողուց և հետևապէս ամեն տեսակ ցանք պակաս եղաւ, որով սոյն աշխարհահար սովն տեղի ունեցաւ։

Ցանուածները միջասահման վիճակի մէջ կը գտնուին, թէպէտ ժամանակին ցանուածներն առատօրէն կը խոստանան տալու։ Իսկ (հավսար) տարեկան բուսած սերմին որ անցեալ տարուան գարնանային երաշտութեան համար չը բուսաւ, և գրեթէ շատ գիւղ բուսածներն ալ արդիւնք մը պիտի չունենան։ (Այս սերմին գիւղացի երկրագործի սովորական սնունդն է, և անձրևոտ տարին շատ արդիւնաւոր է և առատութեան պատճառ, թէև քաղաքացին չուտեր ասէլ իւր ստամոքսին անյարմար լինելուն համար՝ զի դժուարամարս է։)

Ներկայ տարւոյս գարնան ցանք խիստ քիչ եղաւ, վասն զի աւարառու Քիւրտն արդէն ուտելիք և սերմն սպառած էր. կառավարութիւն գարնան սկիզբէն միայն ուտեստի հոգ տարաւ ցորեան վաճառելով. հարիւրին մինը հերկուած հողին, տասներորդ մասն հացատարց հետ ընկերութեամբ ցանուեցաւ, զի երկրագործն չունէր ինչ ցանելու։

Ցանուեցան գարի, շատ սակաւ ցորեան, ոսպ, ոլոռն, բակլայ, կանձիրա, կտաւատ և կորեակ։

Առաջի ցանուածներու վիճակ խիստ լաւ էն, իսկ կորեակ որ Երզնկայէն ուշ հասաւ, դեռ յայտնի չէ թէ ի՞նչ արդիւնք պիտի ունենայ, զի աշնան ցուրտէն կը վախցուի թէ չը հասուննայ։

Անցեալ տարի անասնոց վիճակ լաւ էր, զի ձմեռն չափաւոր եղաւ, յարդ և խոտ ըստ բաւականին կար, կտաւատն շատ լինելուն կուսպ ալ շատ կար, որ է միմիայն պարարտութեան դիւրին միջոց այս երկիրներու նկատմամբ, զի ուրիշ սննդարար կերակուր չունին տաւարեղանց տալու։

Ութսուն առ հարիւր նուազած է այս տարի և փճացած, մանաւանդ Աղբակու և շրջակայից մէջ, մաս մը յափշտակուելով, մաս մի ևս ձմեռնային երկարութենէ և դարմանաց պակասութենէ. զի փոխանակ խոտի և յարդի, ծառի ճիւղեր, փայտի մանրուկ սեղի արմատ և գազի արմատ կ՚ուտէին թէ որ բերաննին հասնէր։

Գարուն բացուելուն պէս մնացեալ կենդանիք կմախք դարձած էին չոր ու ցամաք, այնպէս որ տեսնողը կը սոսկար։

Ներկայիս հունձքեր ընդհանրապէս միջասահման են, միայն տափարակ և պնդահող արտերը փոքր ինչ վնասեցան ձմերային երկարութենէ։ Ըստ մեծի մասին արգասաւոր, մէկին ութն կարող է, զի գարնան անձրևները կանոնաւոր տեղացին, մայիս և յունիս ամիսներ անձրևային անցան։ Բուսոց արմատներ լաւ հաստատութիւն առին, ասկէց ետև այժմ ցողունին և հասկի պիտի տայ, և որովհետև տարւոյս ջուրն ալ խիստ առատ է, մէն մի ծեր երկրագործ կարէ ըստ ժամանակին ջրել և գարմանել։ Մինչև յունիսի միջև ժանգահար լինելու և կամ մարախի երկիւղ կար, գոհութիւն Աստուծոյ այն ալ անցաւ։ Մնաց աւազակութիւնք և եթէ կառավարութիւնն զանոնք զսպէ, իւր դատարկ ամբարներ շուտով պիտի լեցունէ և սովն ու տագնապը քիչ շատ կը մեղմանայ։

Վան քաղաքի և շրջակայների ե-